

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Демартино Андрія Павловича
«Повстанський рух в Середньому Подніпров'ї України
(1918-середина 1920 рр.)»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних
наук
за спеціальністю 07.00.01 — «Історія України»

Представлена до захисту дисертація Демартино А.П. присвячена повстанському руху в Середньому Подніпров'ї України в 1918-середині 1920 років. В період незалежності української держави піднята дисертантом проблема почала виходити з забуття, з'явилися публікації, а згодом монографії та дисертаційні дослідження про масовий повстанський рух в різних регіонах України у зазначений дисертантом період, в яких показано боротьбу різних верств населення.

Повстанський рух селян Середнього Подніпров'я України особливо в 1918-середині 1920 рр. вписав своєрідну сторінку в історію України. Він увібрав в себе головні протиріччя, характерні для такого складного явища, як громадянська війна, ставлення селян до радянської влади, українських комуністів та лівих соціалістів-революціонерів, співвідношення «селянські вольниці» і дисципліни «твердої влади», об'єднання дій представників різних партій для боротьби з денікінщиною та ін.

Нестабільна політична ситуація, обтяжена Першою Світовою війною, постійна зміна влади, невирішеність аграрних, національних, військових та релігійних проблем штовхали селян на боротьбу за встановлення власної «селянської влади», яка за їх розумінням повинна допомогти вижити в скрутній ситуації і дасть землю.

Не дивлячись на те, що в радянський період опубліковано чимало публікацій присвячених повстанському руху зокрема боротьбі партійних і радянських органів з опором українського селянства, проте вони однобоко, кон'юктурно через ідеологічно ідейно-політичну заангажованість відзначалися провладною спрямованістю і не могли об'єктивно реконструювати протистояння радянської державної системи та українського народу в умовах громадянської війни і нової економічної політики. Дисертаційне дослідження є першим, де узагальнюється весь наявний масив наукової історичної літератури, присвячений заявленій тематиці.

А звідси актуальність обраної Демартино А.П. теми безумовна і відзначається декількома чинниками. По-перше в історичній науці відсутні праці, дисертаційні дослідження, в яких здійснено комплексний аналіз повстанського руху в Середньому Подніпров'ї в заявлений дисертантом період. Тому є однобокі та неповні напрацювання попередників. Ще й донині існують лакуни, а то й «білі плями», суперечливі відомості про повстанський рух селян та його опір владі.

Селянство Середнього Подніпров'я постало перед вибором: більшовицька чи білогвардійська влада, але кожна з них проводила антиукраїнську політику, спрямовану в першу чергу проти селян. Повстанський рух набув різних напрямів антибільшовицьких чи антибілогвардійських.

Середнє Подніпров'я стало ареною дій партій, які виражали інтереси певних прошарків сільського населення, але не могли дати ні миру, ні землі. За їх допомогою селянство втягувалось в повний, уже організований стан боротьби. Отамани, що вирости на ґрунті зневіри, вели за собою частину селянства, але не уявляли кінцевої мети повстань. Їх інтереси різко виходили за межі того району, де вони діяли. Отамани не могли піднятися до рівня усвідомлення загальнонаціональних проблем і тому деякі з них створювали кримінально-бандитські формування.

Розкриття особливостей їх діяльності у Середньому Подніпров'ї, духовне життя українського селянства в умовах соціально-економічних експериментів. Вже лише ці чинники дають підстави для подальших пошуків на теренах цієї проблематики. Але, як на наш розсуд, є ще один домінуючий чинник, який визначає і актуальність обраної теми і її потребу. Йдеться про атрибутивні властивості самої історичної науки, про притаманну науці іманентну потребу вдосконалення їх аргументації.

Власне ця домінанта є рушієм будь-яких потреб, у тому числі й історичних і диктує перманентне завдання: поглиблювати і поглиблювати наукові знання. Дисертаційна актуальність теми пояснюється ще й тим суспільним інтересом до піднятої проблеми, що цілком відповідає ментальності громадян України. І опонент цілком підтримує такий підхід автора.

Враховуючи здобутки попередників, тема обрана Демартино А.П. є дійсно актуальною і може бути самодостатнім науковим дослідженням. Більше того вона не виглядає вирваною із загальноукраїнського контексту в тому числі і її радянської складової. Вона, як на наш погляд органічно вписується в нього і базується на підґрунті вже зробленого попередниками.

Саме відчуття величі часу в поєднанні із напрацюваннями попередників і дали автору можливість вдало сформулювати мету і завдання. Суголосно до них - основні положення, які дисертант виносить на захист. Виходячи з них поставимо собі завдання: а чи справився Демартино А.П. з власноруч поставленим завданням. Наскільки вони відповідають вимогам і критеріям сучасної історичної науки і яке призначення нових наукових знань дає увесь його доробок до складу якого включаємо і саму дисертацію та інші публікації автора. Пошук відповіді на ці питання зумовили перш за все ретельний аналіз науково-дослідної лабораторії А. Демартино. Аналіз представленої до захисту дисертації дає підстави стверджувати: А. Демартино методологічним підґрунтям своїх розвідок обрав усталені і вивірені дослідницькою практикою два методологічні принципи -

об'єктивності і історизму. І це - цілком самодостатнє теоретично-методологічне підґрунтя, базуючись на якому він використав такі методи дослідження, як методи аналізу і синтезу різноманітних історичних явищ, порівняльно-історичні, проблемно-хронологічні та інші.

Сукупно все це і склало дослідницьку лабораторію автора. Додамо тут принагідно таке: він не лише задекларував вже названі методологічні підходи і дослідницькі методи, але й, як показує аналіз його роботи, фахово використав при дослідженні обраної теми.

Розставляючи крапки над «і» і співставляючи результати їх діяльності автор опирався лише на силу фактів і ось чому сумарний висновок зроблений ним виглядає об'єктивним і достовірним.

Особливої уваги заслуговує методологічна і джерельна база дисертації. А.П. Демартино для вивчення повстанського руху в Середньому Подніпров'ї залучив оригінальний методичний апарат, який склав сукупність історичних та історіографічних методів пізнання, що дозволило глибоко вивчити підняту в дисертації проблему, а також встановити зв'язок окремих фактів з історичними реаліями в яких вони виникли.

Стосовно джерелознавчої складової дослідження, варто зазначити, що при вивченні історіографії українського селянства однією з ключових проблем є підбір та систематизація історіографічних джерел. В зв'язку з тим, що піднята проблема ще комплексно не досліджувалась, дисертант відібрав та систематизував літературу, що мала безпосередній вплив на розвиток історіографічного процесу або є носіями історіографічних фактів, необхідних для його розуміння. До неї увійшли різноманітні за походженням документи і матеріали - архівні й опубліковані, вже введені до наукового обігу, у тому числі й фрагментарно і виразно нові, невідомі широкому науковому загалу. У цілому виявлено декілька груп джерел: документи центральних і обласних архівів. Безліч джерел, що довгі роки містили гриф «секретно», уся ця «цілинна нива» десятиріччями лежала недоторканою, що значно збіднювало історіографію проблеми. Усі ці сукупно взяті архівні джерела плюс газети та

різноманітні інші матеріали дали змогу досліднику співставити невідоме з відомим, уточнити деякі фрагменти, а головне критично подивитись на діяльність тогочасної влади відносно повстанського руху.

У цілому джерельна база дисертації Демартино А.П. на наш погляд виявилась цілком достатньою для вирішення поставлених завдань.

Безумовно тема повстанського руху належить до однієї з найбільш спекулятивних та заполітизованих історичних проблем, тому її історіографічне опрацювання потребує максимального абстрагування від різних точок зору, концептуальних підходів та суспільно-політичного тлумачення. Важливим досягненням А.П. Демартино стала неупереджена оцінка історичних фактів. Внаслідок чого тема та висновки дисертації мають відносно невеликий рівень суб'єктивізації.

Автору вдалось в рамках даного кваліфікаційного дослідження розкрити особливості вивчення питання повстанського руху в Середньому Подніпров'ї в вітчизняній українській та зарубіжній історіографії. Відзначимо високий теоретичний рівень дисертаційної роботи. Андрій Павлович добре обізнаний і вдало використовує напрацювання вчених, що досліджували повстанський рух в працях західних істориків.

Наразі особливий інтерес через новизну автором аналізу проблеми, отримання значної кількості маловідомих фактів викликає розділ «Соціально-економічне підґрунтя повстанського руху в Середньому Подніпров'ї», де дисертант здійснив аналіз процесів соціально-економічної трансформації у двох напрямках: економічний та етносоціальний. Цілком можна погодитися з дисертантом, що протягом досліджувального періоду економіка регіону через низку регіональних та загально - загальнодержавних господарських криз рухалася шляхом від командно-адміністративної форми організації та функціонування «воєнно-комуністичного типу» через багато укладну ринкову форму до командно-адміністративної моделі державно-бюрократичного типу господарювання.

Вдало проаналізовано етносоціальний блок з метою з'ясування етнічних та класових змін серед людності Середнього Подніпров'я під впливом економічних процесів та політичних подій під час революції та громадянської війни, показав особливості етносоціальної структури населення регіону в умовах економічного протистояння державно-бюрократичного та приватновласницьких секторів народного господарства.

Позитивне враження справляє запропонований А. Демартіно авторський аналіз суспільно-політичної складової повстанського руху, де досліджено взаємозв'язок між створенням системи окупаційного терору радянської влади та посиленням протестних настроїв серед українського населення Середньої Наддніпрянщини.

Автор показує як влада здійснювала ідеологічно-політичну обробку населення України, застосовуючи для цього найрізноманітніші форми, методи та засоби, одним з яких стала більшовицька преса та інші види пропаганди і агітації такі як листівки, плакати, брошури. Дисертант зробив правильні висновки, що масштабні перетворення в суспільно-політичній сфері життя українського суспільства, спрямовані на насильницьку побудову нового соціалістичного ладу, стали важливим каталізатором самоорганізації українського селянства та розгортання повстанського руху в Середньому Подніпров'ї. Ідея національного державотворення стала провідною в ідеології повстанців.

Сформульовані дисертантом висновки підпорядковані меті і науковим завданням роботи є умовно конкретними і науково обґрунтованими.

Винесена на обговорення дисертаційна проблема є багатоаспектною складною для дослідження. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження слід висловити ряд зауважень. На думку опонента слід більше уваги зосередити на діяльності органів влади в населених пунктах охоплених селянським повстанським рухом.

Висвітлюючи історичні проблеми поза увагою автора залишилось ряд солідних наукових праць, що вийшли останнім часом. Це перш за все Історія

українського селянства в 2-х томах-К.-Інститут історії НАН України-2006-1278 с; Взаємовідносини держави, суспільства і особи під час створення радянського ладу в Україні (1917-1938 рр.) - К. - Інститут історії НАН України в 2-х томах -К.-1262 с.

На думку опонента слід скласти карту повстанського руху в Середньому Подніпров'ї вказати отаманів, кількість збройних формувань та учасників в них. Для цього слід глибше використати відомчі архіви СБУ та МВС, що містять цінну інформацію з піднятої проблеми.

Дисертантом опубліковано ряд наукових праць, проте вони обмежуються Києвом і Черкасами. В містах Середнього Подніпров'я є чимало інших наукових видань в яких можна друкувати наукові доробки. Висловлені зауваження загалом не впливають на позитивну оцінку представленого на захист дослідження котре є самостійною, завершеною працею, виконане на належному науково-теоретичному рівні із застосуванням широкого комплексу джерел і спеціальної літератури.

Дисертація Демартино Андрія Павловича є важливим внеском у дослідження українського повстанського руху в Середньому Подніпров'ї, розкриває взаємини влади і суспільства у кризовий період радянської історії.

Основні положення дисертаційного дослідження висновки та рекомендації, сформульовані автором, містять суттєву наукову новизну, достатньо обґрунтовані і науково достовірні.

Виходячи з зазначеного, вважаю, що кандидатська дисертація Демартино Андрія Павловича «Повстанський рух у Середньому Подніпров'ї України (1918-середина 1920-х рр.)» відповідає існуючим вимогам МОН України, викладеному у п. 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567,

а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01. - історія України.

Офіційний опонент

Доктор історичних наук, професор,

Заслужений діяч науки і техніки України,

директор інституту історії, політології

Миколаївського національного

університету

імені В.О. Сухомлинського

